

Сонет - песен от Вазов, Вършец и Охридска принцеса в идеята на Лъчезар Станчев за антология „Македония в песни“, 1941 г., с предговор от проф. Ал. Балабанов

В 20-те години на третото хилядолетие, със световна подкрепа, малкият брат Македония приема разтворените обятия на големия брат България в Евросъюзното семейство. Радостно е да се усети силата от дванайсетте „Македонски сонети“ на Иван Вазов от 1885 г. - основата за този успех.

30-годишен, поет лауреат на голямата годишна награда за поезия в 1939 година, след специализация по литература в Сорбоната (1937-1939), е окрилен от всебългарското посрещане в Охрид. Безуспешно се опитва да се отърве от идеята за съставителство, подредба и издание на антология от 41+1 български поети, под заглавие „Македония в песни“ през 1941 година.

ПОКАНА от Фондация Лъчезар Станчев за поезия

Проф. СВЕТЛОЗАР ИГОВ представя **„МАКЕДОНИЯ В ПЕСНИ“ - 1941**

Подредили: Лъчезар Станчев и Радослав Мутафчиев
Фототипно (2022) от оригинала на Изд. Чипев (1941)
Предговор от проф. Александър Балабанов, 1941
С послеслов от доц. Елка Трайкова, 2022

НА 30 НОЕМВРИ 2022, СРЯДА, ОТ 18⁰⁰ часа
КЛУБ алкоХол, Столична библиотека, пл. Славейков

МАКЕДОНИЯ В ПЕСНИ
ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ
РАДОСЛАВ МУТАФЧИЕВ

Македония в ПЕСНИ

Т. Ф. ЧИПЕВЪ

АНТОЛОГИЯ, 41 + 1 ПОЕТИ ОТ ВАЗОВ ДО НИК. ЙОНКОВ ВАПЦАРОВ, 1941

Идеята го гложди чрез желание за постигане на успешен финансов резултат, защото на Лъчезар Станчев му предстои женитба с „охридска принцеса“ в края на месец юли. Няма колебание, че в антологията най-обемно ще бъде представен Иван Вазов.

Младият съставител Лъчезар се гордее, че Вазов е посещавал неговия роден вършечки край.

Това се потвърждава от писмо на Вазов до проф. Иван Шишманов, 1879 г.:

„Сърдечен поздрав, Отново съм тук на Вършец. Прекрасна природа!“

За съмишленник - партньор в съставителството на антологията е поканен приятелът Радослав Мутафчиев, по-късно известен езиковед. Лъчезар подготвя писмо - предложение за издание в най-реномираното издателство „Т. Ф. Чипев“ и затова е убеден, че елитната антология трябва да бъде представена с предговор от най-известен автор.

Възхищението от забележителния проф. Александър Балабанов, приятел на Елин Пелин и желанието на инициатора поет да се сближи с Елин Пелин, с цел да го покани за кум на своята сватба, предопределят автора на предговора.

Професор Александър Балабанов радушно приема поканата за написване на предговора и още от първия ред е възторжен: **„И Македония е толкова за българската литература и поезия, колкото е и България, колкото е целият български народ.“**

Двадесет години преди предговора на антологията приятелят на Балабанов,

Елин Пелин, от първа страница във в. „Развигор“, т. I, бр. 39, 28 септември 1921, с. 1. е епохално трогателен:

„Можем ли да си представим какво би било без Вазов от Освобождението насам? Какво празно щеше да бъде цялото това време, колко просто и безсъдържателно! Защото оттогава и до днес не се роди друг мъж по-силен, по-характерен, по-светъл и по-талантлив, който да носи и запечата така неуклонно, така ритмично и така завършено всички борби и идеали на тая епоха, всичката и гордост от сенките на миналото, всичката и вяра в бъдещето, всичката и найвна радост и трагична скръб в настоящето.“

В 1941 г. историческата целокупност на българите е споделена радост в предговора от проф. Балабанов:

„Проследете Македония в българската литература във времето от сто години насам, ще се убедите, че тия мои думи не са сантиментално преувеличение, а са жива действителност.“

Ал. Балабанов и Елин Пелин

антология от български поети с предговор от проф. Ал. Балабанов, 1941
подредили ЛЪЧЕЗАР СТАНЧЕВ и РАДОСЛАВ МУТАФЧИЕВ • фототипно издание

Зора Канал „Бивалица“
3.1.1940 г., брой 6168
ЩАСТЛИВИЦИТЕ ОТЪ 1939 ГОДИНА

ЛИТЕРАТУРНИТЕ НАГРАДИ И НАСЪРДЧЕНИЯ

Скъпа новогодишен дар: високо отличие за името и малко топлинка за... кесията. По-важно е, разбира се, отличието за името. [...] При тая уговорка, ние мислим, че птичката на наградите тая година не е сбъркала да кацне на недостойна глава.

Гологлавиците и все още бунът и енергичен въ въськднешния си живот

доайенът на българските поети — Кирилъ Христовъ, който през изтеклата година приповтори, за радост на всички любители на поезия и за благодатно напътствие на всички творци на поезия у нас, най-хубавите си пьсни — „Химни на Зората“ — получава награда за драмата си „Майстор и дявол“.

Белезана е сь отличие и г-жа **Фани Попова-Мутафова** за историческия и романъ „Болниският майстор“ [...] Въ съществе отличие отъ други иманяри, които изъ крепоститъ на българското минало ровятъ тласкани само отъ треска за злато, г-жа Фани Попова-Мутафова има къмъ българската история творческо-възпитателско отношение, което се свързва сь

националните проблеми на нашето време.

Достойна и заслужена е наградата и за пътиситъ на **Ангелъ Каралийчевъ** онаслонени „Земята на българитъ“ [...] И най-послед единъ новъ лауреатъ — младиятъ поетъ **Лъчезаръ Станчевъ** за сборката му „Земля подъ слънце“, въ която въ изящни и различни отъ Каралийчевите звукови хармонични трепти патетично

сжщата обичъ къмъ майката родна земя.

(При първа сгода ние пакъ ще се повърнемъ на тия книги).

Въвъ отъ тия главни отличия комисията е наизнала въ протокола си още 20—30 имена на писатели и писателствувачи, на които е присадила по 5, 4, 3 и 2 хил. лв. и е сложила по тая начинъ белегъ на отличие — кому по-дълбокъ, кому по-плиткъ — горе-доле на всички галеници и труженици на перото отъ изтеклата година.

Съ практиката да се даватъ много награди и насърдения на много имена обезсмисля се, изражда се самата идея за литературни награди. Писакме по-миналата година, повтаряме го и сега. Дано до година поне не чуятъ.

А. Б.
(Йордан Бадев)

Из антологията на П. Димков „Българска лирика“, 1940 г.: Мария Грубещинова, Еленка, Ал. Далчев и Лъчезар Станчев.

Думи из Дискусията
след Конференцията

Проф. Михаил Неделчев: „Искам да благодаря на г-н Владимир Л. Станчев за това, че напомним колко важна е темата за Македония в творчеството на Вазов чрез антологията „Македония в песни“ на Лъчезар Станчев и неговия съавтор в съставителството.“

Разбира се, македонската тема е грандиозна тема, но ние вчера чухме един доклад, който за мен беше доста радикален от колегата акад. Катца Киулавкова. Тя ни каза по-малко, нито повече, ни каза, че съществува продължение на нейната известна концепция за съществуването на двудомните писатели. Тя ни каза всъщност, че Вазов, като човек от емигрантски род от Македония е едновременно и македонски писател и български писател, така да се каже. Тя не го каза съвсем директно, но това беше тенденцията. Тоест, това е един нов момент в интерпретациите на нашите колеги от Македония, които ще ни показват твърдва, че не само Димитър Талев, но и много други писатели са едновременно двудомни писатели.“

По повод на антологията на Лъчезар Станчев искам да кажа, че при самия Балабанов, в неговата знаменита поема „Бурени“, темата Македония е страшно важна тема. Тя надхвърля автобиографичното като мотиви и е изключително важна тема в цялата лирика на Александър Балабанов.“

Доц. Елка Трайкова: „Владимир Л. Станчев допълни една тема, която не успях да развия в моя доклад. Това е горкото оплакване на Вазов от списанието „Златорог“ и как неговият издател Александър Паскалев позволява това да се случи. В същото време в литературен вестник редакторът — моят любим герой Александър Балабанов прави една от малкото публикации на Вазов в периодичния печат — именно във вестник „Развигор“. Там Балабанов изказва дълбоко уважение към Вазов. Така, че съм благодарна, че някак си, се окръгли една пропусната тема във времето.“

За литературата ни преди освобождението на една част от България тоя въпрос и съвсем не съществува. Целият български народ по целия Балкански полуостров е еднакъв мотив за българската поезия. Няма никакво деление.“

Академик Михаил Арнаудов, с фундаменталния предговор „Иван Вазов, живот и дело“, представя Събраните съчинения на Вазов под своя редакция и ни издига като просветени осъзнати ценители:

„Всичко се удава на поета с една леснота, която сведочи за напълно развити дарби и упорита работа над формата; и единството, което извиква известна изненада е отсъствието на любовния мотив.“

Ползваната диалектна от македонския край дума „сведочи“, усилива удоволствието от изявата на братската българска общност на езика.

Най-значителна, според Михаил Арнаудов, е Вазовата тема — Македония:

„Но ако поетът съзнателно отбягва да изповядва сърдечните си бури, в замяна той застъпва най-често пейзажната лирика и обществено-националните си настроения. Последните налагат печата върху великолепните по техника и дълбочина и национално възбуждение Македонски сонети.“

В антологията от 1941 г. неслучайно е представен сонетът „Не даваме я“:

Тя наша е! Тя с назви е носила
открай ярем и търновия венци,
да, наш е Солун, Шар, Пирин и Рила
и песните на нейните певци.

За този сонет-шедьовър Михаил Арнаудов намира най-възторжени думи:

„Скванал с необикновено проникновение стегнатата и драматична композиция на сонета

[продължава на следващата страница]

ПОКАНА
С поканените професори **Михаил Неделчев, Елка Трайкова, Ангел Димитров, Румяна Л. Станчева** и вечния студент **Вл. Л. Станчев**, журналистът **Костадин Филипов** ще представи **"Македония в песни"** - антология, под редакцията на Лъчезар Станчев и Радослав Мутафчиев, 1941 г., в Лектория "Македония" МНИ на 13.06. 2023, 18.00 ч. на ул. Пиротската № 8 в Голямата зала на Македонския научен институт

СОНЕТ - ПЕСЕН от **ВАЗОВ** омайва **Лъчезар СТАНЧЕВ** да да извиси **ВАПЦАРОВ** до **ПЕТАРКА** след 81 г.

В изязната послеслов от доц. **Елка Трайкова** към фототипното издание (2022) на Антологията "Македония в песни" (1941) е отбелязано, че са представени стихове от известни поети: "... до стихове на Никола Йонков (Вапцаров) - не най-представителните за неговата поезика, но много важни с акта на публикуването им за литературното му утвърждаване през 40-те години на ХХ век.

Поетът Вапцаров от преди края на Втората световна война не е посрещнат с висока похвала. Затова изглежда, че творбите от Вапцаров, включени в Антологията "Македония в песни", са първото му сериозно признание като поет приживе.

Изборът на стихове е зависим от вдъхновения от сонетите - песен на **ВАЗОВ** инициатор на Антологията - Лъчезар Станчев. За когото **Валери Петров** открива изложба "Поета на усмивката" в Народната библиотека "Св. Св. Кирил и Методий" (док. запис от 27.5.2004 г.) с благи думи: "Помня, че много го обичахме. [...] Тогава последната негова книга, която ни четяхме беше "Хора по стрехите". Още си спомням корицата ѝ нарисувана от **Борис Ангелушев**. [...] новия за нас и особено очарователен освободен стих, тук-там с някоя рима, начупения ритъм на неговите стихове от това време. [...] Помня, че наизуст знаехме неговите неща и всички се влизахме. А пък най-много **Сашо Вутимски** [...] и в неговата поезия, [...] ние които помним, виждаме до ден днешен влиянието на лъчезар-станчевия стих."

След 5 години Вапцаров ще последва Лъчезар и ще се довери на **Ангелушев** за корицата на "Моторни песни".

Лъчезар представя Никола Йонков в Антологията с бележка за автора: "Млад поет, автор на стихосбирката "Моторни песни". Забележително е, че Лъчезар е дал определението "млад поет", когато знае, че Вапцаров е по-млад само с една година.

"Моторни песни" е първа сбирка, издадена в 1940 г., а Лъчезар се чувства 10 години по-изпечен поет, получил награда от СБП за дебют още в 1930 г. за сбирката "Безшумни дни", започваща със сонета "Капка", посветен и Лъчезарна интерпретация на **Далчевата поезика**, в която продължават да тежат "безмерно разочарования безбройни" (Игов, В: Лъчезар Станчев, Париж под слънце и благи думи..., изд. "П&Г Славейкови", 1998, с. 36).

При представянето на подредената от **Радой Ралин** сбирка "Любени булеварди" от Лъчезар Станчев, **Светлозар Игов** в 1993 г. провижда за поета на 1930-те години: "Успоредно с поезиката на **Далчев**, до голяма степен Лъчезар

НИКОЛА ЙОНКОВЪ **НИКОЛА ЙОНКОВЪ**

ПЪСЕНЬ **ПЪСЕНЬ**
Като сонет
оригинал
Мотиви
Славейкови

Надъ горитъ надъ Пирина вятъръ вие.
Ние тръгнахме седмина да се биемъ;
И задъ насть остана надалече и Пиринъ и звездната му вечеръ.

Съ заброве се криехме въ шумака и така преминахме отатъкъ.
И познахме скакшъ по тревитъ на башитъ кървитъ измити

Съ заброве се криехме въ шумака и така преминахме отатъкъ.
И познахме скакшъ по тревитъ на башитъ кървитъ измити и познахме майкитъ ни где лежатъ въ земята.
И познахме по пръстата рждива първата ни обичъ где почива.

Тръгнахме седмина да се биемъ.
Само трима върнахме се ние.

Станчев, с ред характерни черти от своята поезика, подготвя орази лирическа чувствителност, която ние среждаме у поетите от 1940-те години, у един **Ал. Вутимски**, у един **Богомил Райнов**, у един **Валери Петров**, у един **Александър Геров**,... (Игов, 1998).

Дали не е трябвало да се увеличи списъкът на "лирическа чувствителните" с Вапцаров? Много показателен е учтивият риторичен въпрос на **Бойка Вапцарова**, зададен след литературно четене на Лъчезар в курорта "Панаягюрски колонии"

в края на 1940-те години: "Лъчезар знаеш ли, че Кольо заспива с под възглавницата разтворена твоята наградна "Земля под слънце" от 1939?" (Из спомени на Елена, муза на Лъчезар, 1998).

Очевидно в Антологията думата "песен" заема най-важно място чрез стихове в изязната форма на сонет из "Песни за Македония" от **ВАЗОВ**.

"Защо Вапцаров да не напише сонет - песен?" - този въпрос трябва да си е задавал Лъчезар Станчев, когато е прочел начупените стихове на "Песен" от Вапцаров, с желание да насърчи поета. Сега знаем, че въпросът е бил логичен, защото в писмо до Бойка от 19.1.1933 г. Вапцаров възвисява примера на Петрарка - класик на любовния сонет:

"Искам щастието ни да бъде опустошително като пожар, за да може след това да се възврем в нови форми. Искам мигновения! Помисли за любовта на **Лаура и Петрарка**, колко щастлива и нещастна е била тази любов. [...] Не си въобразявам, че аз съм **Петрарка**, но ти можеш да бъдеш **Лаура**, защото тя е обикновена жена." В това писмо е приятният гъдел за "въззети нови форми", за най-високо сонетно-песенно майсторство, дори чрез "симватично рисково-любовно" поощрение към математичката Бойка за скок върху пиедестала на муза от тип "обикновена жена".

Днес, можем да се радваме, че преди повече от 80 години Лъчезар Станчев най-насърчително е утвърдил младия поет Никола Й. Вапцаров чрез Антологията "Македония в песни" с творбата "Песен", защото е провидял качеството на песен - сонет зад революционерски страшно начупен стих.

Вапцаров със сръхъ духовно усилие чрез маската на "революционерския" стих се е приобщил към вековната традиция на майсторите на върховна поезия - сонет - песен: **Петрарка, Данте, Шекспир, Ронсар**. Трететни сме пред разкритата съкровена тайна на още един продължител на българската традиция и сонетната поезика на **Яворов**, с дирене опора в народната песен и формалното разчупване на българския стих" (**Хр. Радевски** в предговор за Вапцаров, БП, 1971).

Завинаги "Песен" за свободата на Македония от поета Никола Й. Вапцаров, ще бъде **лъчезарен революционерски маскиран сонет** - най-жесток в Антологията "Македония в песни" (1941) с борческия завет:

"над Пирина вятъръ вие"
"тръгнахме седмина да се биемъ"
"само трима върнахме се ние"

Вл. Л. Станчев, 27.11.2022

[продължение от предната страница]

той я изпълва с идеи като „Не даваме я!“, гдето третти свещено негодувание срещу чуждите домогвания върху земята на Кирила и Методия или като „Нощна песен“, чиято динамична и диалогична постройка възхищаваше някога дори **Пенчо Славейкова**.

Възхитително е, че на Македония Вазов посвещава поезия в сонет - върховният израз на поетичното изкуство и изящество. Отбелязано, че Вазов „отбягва да изповядва сърдечните си бури“ не успява да попречи неговите македонски теми да намерят последователи в творбите на влюбени поети.

Може да се намери символично любовно признание в пейзажа от стихотворението на Вазов „Охридското езеро“:

Какво ме тласка днес и кой ме глас зове
към твоя лъскав шир и китин брегове,
о, езеро прекрасно?
Не знам - но в тоя час величествен

сътс вихрени крила към теб да полетя,
към твоя чуден свят, пленил духа ми властно;

Младият поет - въодушевен от Вазовото творчество и инициатор на антологията от 1941 г. - Лъчезар Станчев, след две години, в 1943 година, пише „Охридска сюита“, в която любовно устремните Вазови „вихрени крила“ привижда като „бърза чайка - пусната стрела“:

Бърза чайка - пусната стрела -
селна те. Не бой се, тук сме двамъ,
разтрошавам чист кристал с гребла
и усещам топлото ти рамо.

Тези стихове са посветени на младата булка, „охридската принцеса“ Елена Бояджиева - бременна със син.

Омайна случайността е, че **свиленградчанката „хубавата Елена“** - първата любов на Вазов (<https://www.info4trakya.com/ivan-vazov-othvyrien-za-zet-v-svilengrad/>) е също с фамилия **Бояджиева**, и че от „българско възхищение към „Елените“ са опиянени **Пол Елюар, Ронсар със „Сонети за Елена“, дори Омир...**

Лъчезар Станчев се усеща следовник на Вазов, Елин Пелин, Смирненски и твърдо отказва поканата от **Владимир Василев** за участие в „Златорог“.

Съхранено е писмото, превърнало се в договор от 28 май 1941 г., което е отговор на Т. Ф. Чипев към предложението от Лъчезар Станчев за издаване на антологията:

„София 28 май 1941 година. До Господа Лъчезар Станчев и Г. Мутафчиев. Потвърждавам съгласието си да издам книгата Ви „Песни за Македония“ или „Македония в песни“, антология от стихотворения на български писатели в размер 10 печатни коли...“

В тази част на договора Чипев е написал като заглавие на антологията Вазовото заглавие „Песни за Македония“, защото неговото издателство в 1916 г. издава стихосбирката под това заглавие.

Лъчезар, точно по тази причина, избира това издателство, но не настоял и ръкописно е добавил: „или Македония в песни“. Така „Македония в песни“ става заглавието на издадената антология. И още в договора: „Хонорар ще Ви се заплати по 400 ле. на печатна кола...“ Издателството си запазва правото и за второ издание... Подписано - Чипев.“

В антологията са представени 36 творби от Вазов, включително няколко от „Македонските сонети“ и общо стихове от 41 + 1 автора, от Константин Миладинов до млад неизвестен поет, издал стихосбирката „Моторни песни“, в корицата на която е съкратил името си до „Ник. Йонков“ и затова представен в съдържанието като Николай Йонков (по-късно - популярният **Никола Вапцаров**).

Проф. Балабанов обобщава предговора от 1941 г., с точна оценка за подбора и с чувство на

съвременник при постигането на илюзорната мечта Македония:

„Тая сбирка не е само поезия за Македония, ами е и донякъде старателен отбор, исторически документ за мотивите на българската поезия. И над нея и над Македония се вее и развява вече само близозеленочервено знаме...“

Потвърдението на тези оптимистични и в действителност само мечтателни думи идва от съставителите, поставили на първо място от Вазовите стихове творбата „Пред творчески труд“:

След лаврите сегашни
очакват ни - не лен,
не разпри пак домашни,
а труд, усилия страшни,
труд творчески, свещен;

Вазов, за това стихотворение, посветено на победите от 1916 г., е намерил най-насърчително мото за винаги мечтаната европейска подкрепа:

„Да даде Бог България да укрепи
и да развие това, което спечели!
Вилхелм II“

Голяма радост, примесена с тъга, тресе **проф. Балабанов** за времето на Съединението на България в 1885 г.:

„Ето, България е свободна вече. Но радостта от свободата е не само някак си, а много скършена. Сърцето на българина е разполовено. Българският поет едва се решава, сърце му не дава да ликува... Той тъгува за Македония.“

Съкровена е изповедта на тази мъка: „Поезията на Иван Вазов е едно ридание за Македония. Той не може да си представи: „Как така? България - пък няма Македония!“

Във всички ликувания, празници и тържества той вижда да се вее и едно черно знаме - Знамето на Македония. И още тогава, още в първите, в най-първите години, още в румелийския Пловдив, той написа чудното, огнено свое стихотворение за черното знаме... Тоя „позив жалостен на роба“, тия вопли с рефрена „вей се, черно знаме!“

Висина на национална гордост в предговора на антологията е резултатът от щастливо хрумване на **проф. Балабанов** от 1908 г., представено в редактирания и основания от него заедно с други двама другари всекидневник „Време“:

„Обявих полсеместна анкета с питането: „Кое е най-хубавото българско стихотворение?“ Въпросът не бе: „Кое е най-хубавото стихотворение за Македония?“, а ясно и открито без ни най-малък намек за някакво ограничение:

„Кое е най-хубавото българско стихотворение?“

От анкетата след 90 дни се получава прекрасният резултат:

„Осемдесет на сто от отговорите бяха: „Черното знаме“ от Иван Вазов.“

100 години след Иван Вазов и 80 години от поетичната антология „Македония в песни“ братска Македония и българският изчезващ блян.

Професор Александър Балабанов окрилява края на предговора огнено:
„Както всички у всички големи поети, така и това голямо стихотворение от Иван Вазов е израз на чувствата на целия български народ. И още тогава, и по-после, и сега, и вовеки веков!“

За земята, дето мила нам е,
зарад македонските долини
кървави, напомним, говори ни:
вей се, черно знаме!

Вл. Л. Станчев

Доклад за МН Конференция „100 години без Иван Вазов“ организирана от ИЛ - БАН на 14-15. 10. 2021 онлайн и в зала „Проф. Марин Дринов“, БАН